

450
jaar
geleden

1559 : VERKOOP VAN HET LAND VAN RUMST

In de loop van de middeleeuwen omvatte de omschrijving 'Land van Rumst' een grotere lading, dan wat op het eerste gezicht zou kunnen worden vermoed. In de periode dat de Franse Bourbons, een zijtak van het Franse koningshuis, heren van Rumst waren, behoorden tot het Land van Rumst, niet alleen de dorpen Rumst (met Terhagen), Boom, Heindonk, Willebroek (met Tisselt) en Ruisbroek, maar ook Hoboken, een deel van Hingene, en een deel van het uitgestrekte Ekeren (o.a. het latere Brasschaat) (1). Deze omschrijving dateert mogelijk van 1290 toen de toenmalige heer Filips van Vianden, voor het eerst 'heer van Rumst' werd genoemd, waarbij dit gebied werd afgesplitst van het Land van Grimbergen (2).

In 1536 was Maria van Luxemburg (uit de tak Saint-Pol) ° 1472 + 1546, weduwe van haar oom Jacques van Savoye ° 1450 + 1486, en van Frans van Bourbon (tak Vendôme) ° 1470 + 1495, genoodzaakt om het Land van Rumst te verkopen (3). In 1518 werd Ekeren reeds verkocht aan Antoon (I) de Lalaing, graaf van Hoogstraten (4). Hendrik (III) van Nassau ° 1483 was de koper voor de overige delen van het Land van Rumst. Na zijn overlijden in 1538 erft zijn enig kind uit zijn tweede huwelijk met Claudia van Chalon ° 1498 + 1521, de negentienjarige René ° 1519, al deze heerlijkheden. René van Chalon, zo genoemd omdat hij ook de volledige erfenis van zijn moeder verkreeg, sneuvelt in 1544, amper 24 jaar oud en kinderloos, in de slag bij Saint-Deziers. Erfgenaam wordt zijn neef Willem van Nassau, maar beter gekend als Willem van Oranje of Willem de Zwijger, geboren in het Slot Dillenburg in 1533. Hij is dan slechts 11 jaar oud (5).

Over het turbulente leven van Willem zijn er talrijke boeken geschreven en zijn levensloop is te omvangrijk om in enkele regels te vatten. Wij onthouden dat hij opgroeide in de nabijheid van keizer Karel V in Brussel. Toen deze in 1555 afstand deed van de troon steunde hij op de schouder van de jonge prins van Oranje. In 1556 wordt gestart met het graven (tot 1561) van het kanaal van Willebroek (6). Zijn staatkundige, militaire en religieuze bezigheden en zijn levensstandaard brachten hem in geldnood. De heerlijkheid Hoboken werd in 1545 verworven door Gaspar Douchy, maar in 1559 door Oranje teruggekocht (7). Toch leidden Willems financiële moeilijkheden tot de verkoop van het volledige grondgebied.

Het Land van Rumst met inbegrip van Hingene (ressortierend onder Rumst), maar ook het land van Hingene (ressortierend onder Bornem), dat hij ook na een proces verkrijgt, werden verkocht aan Melchior-Nicolaas Schetz, een Antwerps koopman.

Figuur 1: Erasmus Schetz

Het kasteelhof van Hingene werd echter verkocht aan Diederick van de Werve. Het eigendomsrecht over Hingene gaf weerom aanleiding tot een proces, dat zou aanslepen tot 1684 (3) maar wordt verder niet behandeld in deze bijdrage.

Erasmus Schetz

De familie Schetz is afkomstig uit Schmalkalden (Hessen). Erasmus Schetz, geboren omstreeks 1480, had zich, vermoedelijk ca. 1515, vanuit Aken in Antwerpen gevestigd. Maar de basis van hun handelsimperium werd reeds gelegd aan het einde van de vijftiende eeuw.

De schoonvader van Erasmus, de in Aken geboren Claes van Rechtergem, had dankzij zijn goede contacten met de Portugese factor in Antwerpen fortuin gemaakt als specerijenexporteur naar Duitsland. Daarnaast was hij via zijn eerste vrouw in het bezit gekomen van zinkertsmijnen te Kelmis in Limburg (8).

Zinkerts of kalmijn was noodzakelijk voor het maken van geel koper: het belangrijkste ruilartikel voor zijn handelsactiviteiten. Vervolgens breidde hij uit met de handel op en de suikerteelt in Brazilië. Gaandeweg had hij zo'n rijkdom vergaard dat hij in staat was grote sommen geld te lenen aan onder meer Karel V. Om zijn status te versterken kocht Erasmus in 1545 de heerlijkheid Grobbendonk. Uit voormeld huwelijk werden vier zonen geboren : Gaspar, Melchior, Balthasar en Coenraet. Voor zijn dood in 1550 had hij de oudste drie zonen reeds opgenomen in zijn firma. Vanwege de hoge vlucht die de bankiersactiviteiten van de broers in de jaren vijftig nam, besloten ze voor de handel op de Duitse landen een aparte compagnie op te richten, waarin ook de jongste broer Coenraet werd opgenomen. De handelsactiviteiten breidden zich uit tot de gehele Oostzee en er waren contacten met o.a. Stockholm, Koningsbergen, Dantzig, Lübeck en Hamburg, om maar enkele steden te noemen (9).

Gaspar Schetz en Grobbendonk

De oudste zoon, Gaspar, werd in november 1555 door Filips II als diens factor in Antwerpen aangesteld. In deze winstgevende job was het hem echter verboden voor zichzelf handel te drijven. Intussen vervulde hij zijn heerlijke rechten in Grobbendonk, dat hij als oudste zoon van zijn vader erfde, en kocht in 1560 de heerlijkheden Groot-Bijgaarden (10), Wehelderzande, Vlimmeren en Lille (11). Hij huwde tweemaal, eerst met Marguerite van der Brugge(n), dochter van Jean en Anna Schats, en nadien met Catharina d'Ursel, dochter van Lancelot en Barbara van Lier. Zijn jongste zoon Antonie werd vermaard als gouverneur van 's-Hertogenbosch, dat hij echter moest ontvluchten nadat stadhouder Frederik Hendrik van Oranje, na een lang beleg, erin slaagde de stad te veroveren. Hij kon zich evenwel revancheren toen hij in 1635 te Leuven het Staatse leger versloeg (12). Gaspars vierde zoon Coenraet verwierf na de dood van zijn vader niet alleen diens heerlijkheden, hij erfde ook de heerlijkheid Hoboken van zijn oom Balthasar. Omdat hij geadopteerd werd door zijn tante, Barbara Van Ursel, de echtgenote van zijn gelijknamige oom Coenraet, droeg hij voortaan de naam 'd'Ursel'

en werd daarmee de stamvader van het huidige geslacht d'Ursel. Hij vestigde zich op het gelijknamige kasteel, dat hij in 1608 aankocht (13).

Balthasar Schetz en Hoboken

De derde zoon, Balthasar, was gehuwd met Maria van Stralen, een schoonzus van de gelijknamige Antonie Van Stralen, buitenburgemeester in Antwerpen. Op 5 juni 1560 neemt hij de heerlijkheid Hoboken over van zijn broer Melchior, die dat een jaar eerder had aangekocht. Een week later, op 12 juni 1560, koopt hij van de familie (d')Affaidi een hof, schuin over de kerk gelegen, voorheen het kasteel van de familie van Berchem (7), en hij vestigt zich daar ook. Na het overlijden van zijn vrouw huwde hij met Lucretia Lamfatesi (14). Na zijn dood in 1586 werd Hoboken vererfd aan zijn neef Coenraet Schetz, oudste zoon van zijn broer Gaspar (7).

Coenraet Schetz en Hingene met het kasteel van Ursel

Coenraet was de jongste broer. Hij huwde met Barbara van Ursel, de erfdochter van Lancelot, burgemeester van Antwerpen, en van Barbara van Lier. Hun huwelijk bleef kinderloos. Zowel de naam 'd'Ursel' als de heerlijkheid van Hingene werden overgedragen in 1590 aan zijn gelijknamige neef Coenraet Schetz, oudste zoon van Gaspar Schetz. Toen een medevennoot uit de compagnie bankroet ging na transacties in Rusland en Zweden, werd hij meegetrokken in de val. Maar een paar jaar later (1574) kreeg Coenraet nog lof toegezwaaaid van landvoogd Requesens voor zijn bemiddeling tot hulp van de Zweden tegen de Nederlandse opstandelingen (9).

Melchior Schetz en het Land van Rumst

Hij werd geboren omstreeks 1516, misschien in Antwerpen, als tweede zoon van Erasmus Schetz en Ida Van Rentergem. In 1531 was hij ingeschreven aan de Universiteit van Leuven, waar hij

Figuur 2: Melchior Schetz

beschouwd werd als een expert in de wiskunde. Hij was uiterst geschikt om handel te doen en dus stapte hij ook in het commerciële zakenleven (15).

In 1559 kocht hij niet alleen het Land van Rumst, maar ook de heerlijkheid Hoboken, die hij aan zijn broer Balthasar overliet. In 1564 kocht hij ook de heerlijkheid Schoten. Hij was gehuwd met Anna van Stralen, een zuster van Maria, die huwde met zijn broer Balthasar Schetz, en van Margriet, die huwde met Antonie van Straelen, buitenburgemeester van Antwerpen, en heer van Dambrugge en Merksem (16). Uit zijn huwelijk werden twee zonen en twee dochters geboren. De twee zonen hebben gestudeerd aan de

universiteit te Leuven, maar zijn vervolgens overleden. Dochter Constantia huwde met Cornelis Van Eeckeren (ook 'van Akeren'), zoon van de drossaard van Bergen-op-Zoom, terwijl dochter Anna trouwde met een telg uit de familie Van de Werve, namelijk Karel, heer van Schilde (15).

Kort na de benoeming van zijn oudere broer Gaspar tot factor in Antwerpen, werd Melchior door tussenkomst van zijn schoonbroer Antoon van Stralen, benoemd tot 'oppertresorier' van de stad. Vervolgens slaagde hij erin het alleenbeheer van de stadskas en de fortificatiekas – het fonds ten behoeve van de verdedigingswerken – naar zich toe te trekken. Zonder enige scrupule werden deze stadsfondsen op grote schaal aangewend voor de privéhandel van de firma, waarin hij een drijvende kracht bleef. Ook toen de ambtstermijn van Melchior Schetz in 1558 verliep, wilde hij het koste wat het wil de greep op de stadsfinanciën behouden, en werd een medevenoot uit de firma naar voor geschoven als rentmeester (9). Door de troebele tijden en bedenkelijke malversaties stapelden de schulden zich torenhoog op. Bij de Spaanse Furie in 1572 betaalt hij 300 florijnen opdat zijn huis aan het Kipdorp zou gespaard blijven. Toch nam hij het zekere voor het onzekere en vertrok naar 'neutraal terrein'. In december 1576 was hij in Hasselt, in maart 1577 in Luik. Keerde hij terug naar Antwerpen? Niemand weet het. Hij stierf voor 8 augustus 1577, omdat die dag zijn neef Melchior Schetz, zoon van Gaspar, werd aangesteld tot curator van de failliete onderneming (15).

Figuur 3: Anna Van Stralen

Na zijn overlijden werden zijn zaken in eerste instantie waargenomen door zijn echtgenote (17), maar weldra trad haar enig nog in leven zijnde kind, Constantia, in haar spoor tot uitoefening van de heerlijke rechten. Echtgenote Anna Van Stralen overleed in 1586.

Figuur 4:
Handtekening Melchior Schetz

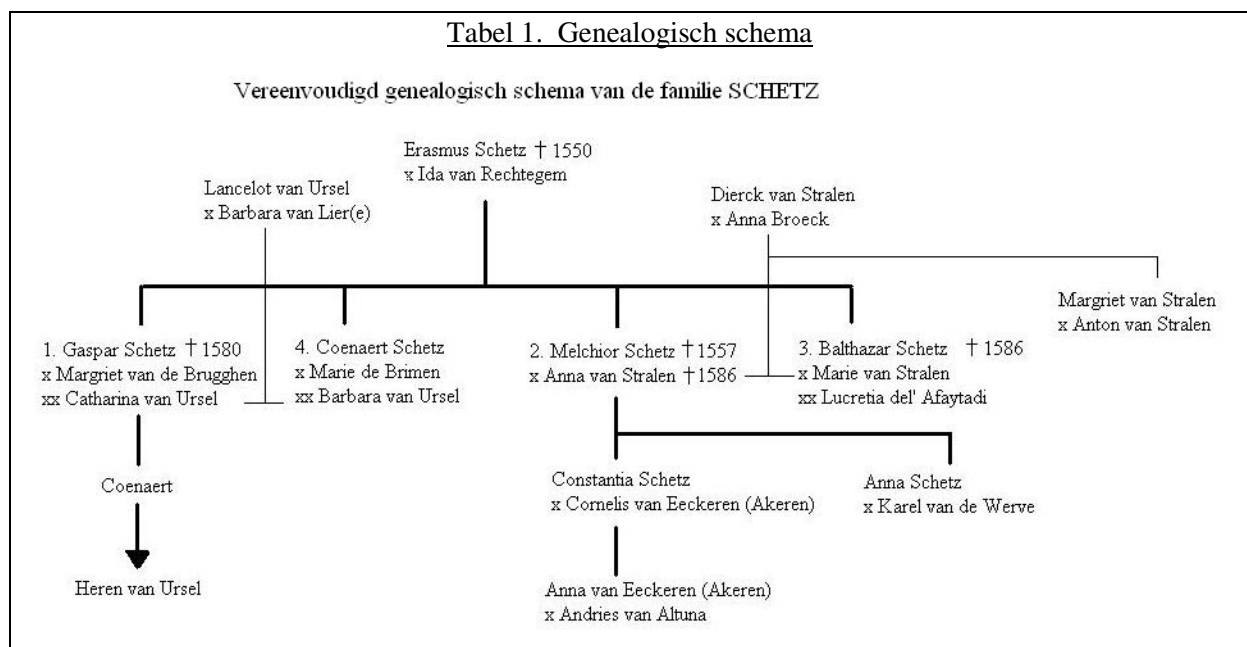
Kantelmoment voor Rumst

Zoals 1579 een rampjaar was voor Heindonk toen een groot gedeelte van het dorp jarenlang onder water stond ten gevolge van opzettelijke dijkbreuken (18), of zoals 1584 een rampjaar was voor

Hoboken omdat bijna het gehele dorp afbrandde (19), zo is de periode onder de familie Schetz een kantelmoment voor Rumst.

Gedurende eeuwen was Rumst een dorp met aanzien, omdat het zijn naam gaf aan een belangrijke heerlijkheid binnen het hertogdom Brabant. Na de koninklijke Bourbons werden de prinselijke Nassaus heren van Rumst. De familie Schetz was echter geen oude adel, maar een koopmansfamilie, die door haar rijkdom heerlijkheden verwierf om de oude historische adel uit de schulden te halen. Maar ook zij waren even ijdel en kochten met ijver oude adellijke titels met hun privileges op. De godsdienststroebelen, die zich voornamelijk in de grote steden voordeden, en aansluitend de militaire acties van zowel de Staatsen als de Spaanse overheid, onder de diverse landvoogden, lieten zich ook op het platteland voelen. De economische omstandigheden voor de plattelandsbevolking waren daardoor ook erg beroerd. In de periode 1580-1585 wordt gesteld dat Rumst zo goed als onbewoond is, en het duurt verscheidene jaren vooraleer ‘ledige’ huizen en hoeven weer bewoond worden (20) en het dorpsleven weer enigszins normaliseerde.

Tabel 1. Genealogisch schema

Referenties

- (1) René Cuypers, Mishagenklooster : het mysterie opgelost! in Breesgata, 1988, tekst via home.versateladsl.be/vt64010/mishagenklooster.pdf
- (2) Jos Neyens, *Rumst van Romeinse nederzetting tot nijverheidsgemeente*, eigen beheer, 1958, p. 34
- (3) Filip Hooghe, *Adellijke Geschillen in Bornem*, 2008, tekst via www.notelaer.be
- (4) Ward Van Osta, *Geschiedenis van het hof Ter Borch*, in Breesgata, 1992, tekst via <http://home.versateladsl.be/vt640100/TerBorch.pdf>
- (5) Jos Neyens, op.cit., p. 38
- (6) www.willebroek.info/history
- (7) Wim Van Bladel, *Acht eeuwen geschiedenis van de parochie Hoboken en van de Zwarte God*, eigen beheer, 1980, p 46 – Met Gaspar Douchy wordt Gaspar Ducci bedoeld, een Florentijns edelman uit Pistoia, die bankier was voor Karel V en heer van (het) Schoonselhof en van Kruibeke.
- (8) Hier wordt het toenmalige graafschap Limburg bedoeld. Kelmis of La Calamine ligt ten NO van Eupen.
- (9) Eric Wijnroks, *Handel tussen Rusland en de Nederlanden 1560-1640*, uitg. Verloren, Hilversum, 2003 p. 82 e.v.
- (10) www.kasteelgrootbijgaarden.be
- (11) Website van de gemeente Lille – rubriek ‘Geschiedenis’
- (12) Boudouin d’Ursel, *Kort historisch overzicht van de familie d’Ursel*, op www.ursel.org
- (13) ‘Huis Ursel’ op Wikipedia
- (14) Vermoedelijk is de spelling niet correct. Opzoekingen gaven geen enkele aanwijzing wat de juiste naam is of tot welke familie zij behoort. Vermoedelijk is “ d’Affaytadi” bedoeld. – Carlo d’Affaytadi, geboren te Cremona, omgeving van Milaan, vestigde zich in 1545 vanuit Lissabon te Antwerpen, nadat hij talrijke diensten aan Karel V had geleverd.
- (15) Comte Boudouin d’Ursel, *Les Schetz, la maison de Grobbendonk*, uitg. Office Généalogique et Héraldique de Belgique, 2004, p. 85 e.v.
- (16) ‘Merksem, poort naar het noorden’ en ‘Jan van Glimes en de van Stralens’ op <http://merksem.net>
- (17) Leo Vermeulen, *Schepengriffie Rumst 2000*, uitg. Rumesta, p. 67
- (18) Fons Verbeeck, *De geschiedenis van Heyndonck*, eigen beheer, 2007, p. 85 e.v.
- (19) Wim Van Bladel, op.cit., p. 61 e.v.
- (20) Chris Rens-Verbruggen, *De quaeie jaeren (1566-1648)*, uitg. Rumesta, 1993, p. 24
- (21) Alle illustraties ontvangen van graaf Boudouin d’Ursel.

Harry van Hooydonk